

Eğitimde Okuryazarlık Becerileri - III

Editör: Erol KOÇOğLU

Editör: Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU

EĞİTİMDE OKURYAZARLIK BECERİLERİ - III

ISBN 978-625-7582-01-8

DOI 10.14527/9786257582018

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mayıs 2021, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 395 85 71

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47479

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Eğitimde okuryazarlık becerileri teması altında hazırlanan çalışmanın III. ve serinin son kitabında, eğitim sürecinde okuryazarlık kavramının beceri ölçütünde öğrenme öğretme sürecinde farklı disiplin ve temalar üzerindeki etkisi kapsamlı olarak ele alınmıştır. Yapılan çalışmada, ele alınan disiplin ve temaların okuryazarlık becerisi ile ilişki boyutu detaylı bir şekilde incelenmiş ve dikkat çekici değerlendirmelere yer verilmiştir. Serinin yapılan bu son çalışması da dikkate alındığında, Eğitimde Okuryazarlık Becerileri I, II ve III kitapları akademik açıdan çalışma konusuna ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, önemli bir eksikliği gidermeye katkı sunduğu söylenebilir.

İnsanoğlunun ilk ortaya çıktığı zaman diliminden günümüze kadar, ihtiyaç ve merak öğelerinin öğrenme üzerinde etkili olduğu düşünüldüğünde, aslında okuryazarlığın önemi daha açık bir şekilde anlaşılabilir. Çünkü ihtiyaç ve merak kavramları anlamlı, somut, açık ve kalıcı bir şekilde okuryazarlık beceriyle ifade edilebilir. Bu durum, mağara duvarlarına ve taşlara resim çizme ile başlayıp günümüzdeki dijitalleşmeyle devam etmektedir. Bu süreç gelecekte ihtiyaç ve merak öğeleri doğrultusunda şekillenmeye ve farklılaşmaya da devam edeceği söylenebilir. Önemli olan bulunan zaman diliminde okuryazarlık becerileriyle sürece uyum sağlayabilmektir.

Kitap çalışması temasına ilişkin eğitim sürecinde aktarılan disiplin, kazanım ve temaya ilişkin anlamlı ve kalıcı öğrenme düzeyini arttırmak ve öğrenme-öğretme sürecine zenginlik ve çeşitlilik katkısı sağlamak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, eğitimde tarih, arşiv ve kütüphane, sosyal, duygusal, toplumsal kimlik, yurttaşlık, çökkültürlü, aile, değer, ahlak, din, coğrafya, harita, afet, küresel, su, ölçme ve değerlendirme okuryazarlık temalarına ilişkin dikkat çekici bölümlere yer verilmiştir.

Bu kitap çalışmasının hazırlanmasında, değerli vakitlerini ayırarak bölüm çalışmalarıyla katkı sağlayan değerli yazar hocalarımıza teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU
ORCID No: 0000-0003-4595-2892
Mayıs, 2021

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU

1. Bölüm: Eğitimde Tarih Okuryazarlığı

Prof. Dr. Mithat AYDIN - Pamukkale Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2066-845X

Dr. Danyal TEKDAL - İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7071-0548

2. Bölüm: Eğitimde Arşiv ve Kütüphane Okuryazarlığı

Dr. Danyal TEKDAL - İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7071-0548

3. Bölüm: Eğitimde Sosyal Okuryazarlık

Dr. Tuğba Cevriye ÖZKARAL - Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4595-816X

4. Bölüm: Eğitimde Duygusal Okuryazarlık

Doç. Dr. Vedat AKTEPE - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5259-9340

Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ - Süleyman Demirel Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5823-190X

5. Bölüm: Eğitimde Toplumsal Kimlik Okuryazarlığı

Dr. Emine Meliha KURTDAS - İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8483-064X

6. Bölüm: Eğitimde Yurttaşlık Okuryazarlığı

Doç. Dr. Sibel OĞUZ HAÇAT - Kastamonu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0764-1279

7. Bölüm: Eğitimde Çokkültürlü Okuryazarlık

Doç. Dr. Şule EGÜZ - İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3633-8957

8. Bölüm: Eğitimde Aile Okuryazarlığı

Prof. Dr. Kasım KARAMAN - Erziyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0343-8502

9. Bölüm: Eğitimde Değer Okuryazarlığı

Dr. Feride ERSOY - Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7088-4903

10. Bölüm: Eğitimde Ahlak Okuryazarlığı

Dr. Feride ERSOY - Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-7088-4903

11. Bölüm: Eğitimde Dini Okuryazarlık

Prof. Dr. Cemil ORUÇ - İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9870-8597

12. Bölüm: Eğitimde Coğrafya Okuryazarlığı

Prof. Dr. Ramazan SEVER - İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6792-6041

13. Bölüm: Eğitimde Harita Okuryazarlığı

Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA - Erciyes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1838-0411
Bil. Uzm. İrem UTAŞ - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1859-8720

14. Bölüm: Eğitimde Afet Okuryazarlığı

Prof. Dr. Ayşegül ŞEYİHOğLU - Trabzon Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8143-3753

15. Bölüm: Eğitimde Küresel Okuryazarlık

Doç. Dr. Birol BULUT - Fırat Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1096-4527
Arş. Gör. Muhammed Kürşat ÖKSÜZOğLU - Fırat Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002- 4850-8263

16. Bölüm: Eğitimde İklim Okuryazarlığı

Prof. Dr. Ali MEYDAN - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-1278-096X

17. Bölüm: Eğitimde Su Okuryazarlığı

Dr. Hulusi BÖKE - Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-5728-680X
Prof. Dr. Cemal GÜNDOğDU - İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9122-6755
Dr. Şakir TÜFEKÇİ - İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7815-5710

18. Bölüm: Eğitimde Yerel Okuryazarlık

Dr. Cengiz TAŞKIRAN - Muş Alpaslan Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3677-6316
Bil. Uzm. Süleyman ASLAN - Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-7487-1920

19. Bölüm: Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Okuryazarlığı

Doç. Dr. Selçuk ILGAZ - Atatürk Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0441-5230
Dr. Hakan ÖRTEN - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5931-7254

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM EĞİTİMDE TARİH OKURYAZARLIĞI

Giriş	1
Tarih Öğretimi	4
Tarih Okuryazarlığı Kavramının Ortaya Çıkışı ve Dünyadaki Gelişimi	5
Tarih Okuryazarlığının Alt Becerileri.....	7
Tarihsel Olayları Bilme ve Anlama Becerisi	8
Tarihsel Araştırma Becerisi.....	9
Neden Sonuç İlişkisini Kurabilme	11
Kronoloji Bilgisi.....	12
Geçmiş ile Bugünün Olayları Arasında İlişki Kurabilme	13
Tarihsel Olaylar Arasındaki Çelişkileri Ayırt Edebilme Becerisi.....	14
Tarihsel Empati Becerisi.....	15
Tarihsel Dil ve Kavram Becerisi	16
Geçmişe Yönelik Ahlâkî Değerlendirme Yapabilme Becerisi.....	18
Tarihsel Olayları Hikâyeleştirme Becerisi.....	19
Bilgi İletişim Teknolojilerini Kullanma Becerisi	20
ABD, İngiltere ve Türkiye’de Eğitim Kurumlarının Kademelerine Göre Öğretim Programı Becerileri ile Tarih Okuryazarlığı Becerilerinin Karşılaştırılması.....	22
ABD’de Tarih Öğretimi Standartları ile Tarih Becerileri	23
İngiltere’de Tarih Öğretimindeki Gelişmeler ile Tarih Becerileri.....	24
Türkiye’deki Eğitim Kurumlarının Kademelerine Göre Öğretim Programı Becerileri ile Tarih Okuryazarlığı Becerilerinin Karşılaştırılması	25
İlköğretim Düzeyi	25
Lise Düzeyi.....	27
Sonuç.....	30
Kaynakça.....	31

2. BÖLÜM EĞİTİMDE ARŞİV VE KÜTÜPHANE OKURYAZARLIĞI

Giriş	35
Arşiv ve Arşivcilik	36
Kütüphane ve Kütüphanecilik	38
Arşivcilik ve Kütüphaneciliğin Dünyadaki Gelişimi	39

Arşivcilik ve Kütüphaneciliğin Türkiye'deki Gelişimi	41
Osmanlı Dönemi	41
Cumhuriyet Dönemi	43
Arşivcilik ve Kütüphanecilik Eğitimi	46
Dünyada Arşivcilik ve Kütüphanecilik Eğitimi	46
Türkiye'de Arşivcilik ve Kütüphanecilik Eğitimi	49
Arşiv ve Kütüphane Okuryazarlığının Tanımı ile Eğitimdeki Yansımaları	53
İlköğretim Düzeyi	54
Lise Düzeyi	56
Yükseköğretim	57
Sonuç	58
Kaynakça	59

3. BÖLÜM

EĞİTİMDE SOSYAL OKURYAZARLIK

Giriş	63
Sosyal Okuryazarlık	64
Sosyal Okuryazarlık	64
Sosyal Okuryazarlık ve Özellikleri	65
Öğrencilerde Sosyal Okuryazarlık Becerisini Geliştirmek İçin Etkinlik Örnekleri	68
Sonuç	71
Kaynakça	71

4. BÖLÜM

EĞİTİMDE DUYGUSAL OKURYAZARLIK

Giriş	75
Eğitim, Duygu ve Duyuşsal Alan İlişkisi	76
Eğitim	76
Duygu	77
Eğitimde Duyuşsal Alan	78
Duygusal Okuryazarlık	78
Duygusal Okuryazarlık ve Duygusal Zekâ İlişkisi	80
Duygusal Okuryazarlık ve Eğitim İlişkisi	82
Duygusal Okuryazarlıkla İlgili Örnek Eğitim Uygulamaları	83
Sonuç	87
Kaynakça	88

5. BÖLÜM

EĞİTİMDE TOPLUMSAL KİMLİK OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	91
Kimlik ve Kimliğin İnşa Süreci.....	92
Toplumsal Değişme Sürecinde Kimliğin Dönüşümü.....	98
Toplumsal Kimlik Okuryazarlığı.....	103
Eğitim ve Toplumsal Kimlik Okuryazarlığı.....	108
Sonuç.....	113
Kaynakça.....	115

6. BÖLÜM

EĞİTİMDE YURTTAŞLIK OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	119
Yurttaş ve Yurttaşlık Kavramı	120
Yurttaşlık Okuryazarlığı	121
Yurttaş Okuryazarı	123
Yurttaşlık Okuryazarlığı Kapsamında İlgili Okuryazarlıklar	124
Hukuk Okuryazarlığı	125
Politik Okuryazarlık	126
Yurttaşlık Okuryazarlığının Faydaları.....	128
Yurttaşlık Eğitimi.....	128
Yurttaşlık Okuryazarlığı Eğitimi	129
Yurttaşlık Okuryazarlığının Unsurları	131
Yurttaşlık Okuryazarlığı Becerileri	132
Sonuç.....	134
Kaynakça.....	134

7. BÖLÜM

EĞİTİMDE ÇOKKÜLTÜRLÜ OKURYAZARLIK

Giriş.....	137
Kültür ve Çokkültürlü Okuryazarlık Kavramı	138
Kültür ve Çokkültürlü Okuryazarlığın Gelişimi	140
Kültür ve Çokkültürlü Okuryazarlık Modelleri	141
Güncellenmiş Kültür Okuryazarlığı Modeli.....	142
Çokkültürlü Bilgi Okuryazarlığı Modeli.....	143
Eğitimde Kültür ve Çokkültürlü Okuryazarlık	143
Eğitimde Kültür Okuryazarlığı.....	143
Eğitimde Çokkültürlü Okuryazarlık.....	147

Sonuç.....	152
Kaynakça.....	153

8. BÖLÜM

EĞİTİMDE AİLE OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	157
Aile Okuryazarlığı.....	158
Toplumsal Kurum Olarak Aile ve Eğitim Kurumu İlişkisi.....	158
Aile Okuryazarlığı Kavramı.....	159
Aile Okuryazarlığına Teorik Yaklaşımlar.....	164
Sosyo-Kültürel Gelişim Teorisi.....	164
Ekolojik Sistem Teorisi.....	166
Sosyal/Kültürel Sermaye Teorisi.....	168
Aile Okuryazarlığı Programları ve Uygulamaları.....	170
Dünyadan Uygulama Örnekleri.....	172
Kenan Aile Okuryazarlığı Modeli (Kenan Family Literacy Model).....	172
Even Start Aile Okuryazarlık Programı (Even Start Family Literacy Program) ...	173
EASE Projesi (Project EASE).....	174
Kuşaklararası Okuryazarlık Projesi (Intergenerational Literacy Project-ILP) ...	174
FLY Projesi (FLY Project).....	175
Türkiye'den Uygulama Örnekleri.....	176
Baba Destek Programı (BADEP).....	176
Anne-Çocuk Eğitimi Programı (AÇEP).....	176
Okul Öncesi Veli-Çocuk Eğitim Programı (OVÇEP).....	177
0-4 Yaş Anne Çocuk Eğitimi Programı.....	178
Ana Baba Okulu.....	178
Sonuç.....	179
Kaynakça.....	180

9. BÖLÜM

EĞİTİMDE DEĞER OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	185
Eğitim ve Değer İlişkisi.....	187
Değişen Eğitim Paradigmasında Okuryazarlık Kavramı.....	189
Değer Okuryazarlığı Kavramsal Çerçevesi.....	191
Değer Okuryazarlığıyla İlişkili Bazı Okuryazarlık Alanları.....	192
Değer Okuryazarlığı Kavramının Tanımı.....	197
Değer Okuryazarlığının Eğitimdeki Yeri ve Önemi.....	198

Değer Okuryazarlığının Eğitimi.....	201
Eğitim Hedeflerinin Taksonomisi.....	201
Öğrenme ve Öğretme	205
Ölçme ve Değerlendirme	206
Eğitim Çıktıları Olarak Bireyin Özellikleri.....	207
Sonuç.....	208
Kaynakça.....	209

10. BÖLÜM EĞİTİMDE AHLAK OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	213
Ahlak	214
Ahlak Okuryazarlığının Kavramsal Çerçevesi	217
Eğitimde Ahlak Okuryazarlığının Yeri ve Önemi.....	218
Ahlak Okuryazarlığı Eğitimi.....	220
Ahlak Okuryazarlığının Bileşenleri	221
Etik Duyarlılık	222
Etik Muhakeme	223
Ahlaki Hayal Gücü.....	224
Eğitim Aktiviteleri ve Öğretmen Liderliği	224
Etik Okul Uygulaması.....	229
Sonuç	230
Kaynaklar.....	231

11. BÖLÜM EĞİTİMDE DİNİ OKURYAZARLIK

Giriş.....	235
Dini Okuryazarlık	236
Eğitimde Dini Okuryazarlığın Gerekliliği	239
Dini Okuryazarlığın Problemleri	241
Dini Bilgide Otorite	241
Dini Bilginin Aktarılması	242
Eğitim ve Dini Okuryazarlık	242
Sonuç	248
Kaynakça.....	251

12. BÖLÜM

EĞİTİMDE COĞRAFYA OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	253
Coğrafya İlminin Tanımı ve Kapsamı	256
Eğitim Programlarında Coğrafya.....	257
Okul Öncesi Eğitim Programında Coğrafya	258
Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Coğrafya	259
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Coğrafya	260
Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında Coğrafya.....	260
Ortaöğretim Coğrafya Dersi Öğretim Programı	261
Lisans Programlarında Coğrafya	261
Coğrafya Okuryazarlığı	261
Coğrafya Okuryazarlık Becerileri	265
Coğrafya Okuryazarlığı Becerisinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	273
Sonuç.....	274
Kaynakça.....	275

13. BÖLÜM

EĞİTİMDE HARİTA OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	281
Harita Kavramı	282
Harita Okuryazarlığı	283
İşlevsel Harita Okuryazarlığı	285
Harita Becerileri	288
Sembollerini Anlama ve Yorumlama Becerisi.....	288
Harita Okuma ve Yorumlama Becerisi	289
Yön Bulma Becerisi.....	290
Profil Çıkarma Becerisi	291
Konum ve Koordinat Belirleme Becerisi	292
Ölçek Kullanma Becerisi.....	292
Uzaklık Ölçme Becerisi	293
Taslak Harita Oluşturma ve Fiziksel Özellikleri Tanımlama Becerisi.....	293
Sonuç.....	294
Kaynakça.....	294

14. BÖLÜM

EĞİTİMDE AFET OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	297
Afet Okuryazarlığı	303

Afet Okuryazarlığının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	304
Afet Okuryazarlık Düzeyini Arttırmaya Dönük Düzenlenen Sistemli Eğitimler	306
Afetlerde Etkin Ulusal Kurum ve Kuruluşlar	307
Afetler Etkinliği Olan Uluslararası Kuruluşlar	313
Sonuç.....	314
Kaynakça.....	318

15. BÖLÜM EĞİTİMDE KÜRESEL OKURYAZARLIK

Giriş.....	321
Küreselleşme	322
21. Yüzyıl Vatandaşının Sahip Olması Gereken Özellikler	325
Küresel Okuryazarlık	328
Küresel Okuryazarlık Kavramı ve Bileşenleri.....	329
Küresel Okuryazarlık Eğitimi	332
Sonuç.....	335
Kaynakça.....	336

16. BÖLÜM EĞİTİMDE İKLİM OKURYAZARLIĞI

Giriş	339
İklim ile İlgili Temel Kavramlar	340
İklim Elemanları.....	342
Sıcaklık.....	342
Basınç ve Rüzgarlar	343
Nemlilik ve Yağış.....	343
İklim – Okuryazarlık ilişkisi	343
Eğitimde İklim Okuryazarlığı	344
Sonuç	351
Kaynakça	351

17. BÖLÜM EĞİTİMDE SU OKURYAZARLIĞI

Giriş	353
Su Okuryazarlığı Kavramı ve Gelişim Süreci.....	354
Su Okuryazarlığının Eğitim Yönü	357
Su Okuryazarlığının Sınıflandırılması.....	360
Sonuç.....	361
Kaynakça.....	362

18. BÖLÜM

EĞİTİMDE YEREL OKURYAZARLIK

Giriş.....	365
Okuryazarlık Kavramı.....	366
Yerel Okuryazarlık.....	368
Bilişsel Boyutta Özellikler	368
Tarihi Bilgi	369
Kültürü Tanıma	369
Turistik ve Ekonomik Niteliği Keşfetme	369
Duyuşsal Boyutta Özellikler	370
Sorumlu Yurttaş Olarak Yerel Nitelikleri Sahiplenme	370
Kültürel Değerleri Sahiplenme.....	371
Turizm Değerini Fark Etme ve Sahiplenme	371
Beceri Boyutunda Özellikler.....	371
Yerel Nitelikleri Tanıma Becerisi.....	371
Yerel Nitelikleri Tanıtma Becerisi	372
Yerel Nitelikleri Doğru Şekilde Tanımak ve Tanıtmak İçin Araştırma Becerisi....	372
Eğitimde Yerel Okuryazarlık.....	372
Sonuç.....	376
Kaynakça.....	376

19. BÖLÜM

EĞİTİMDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME OKURYAZARLIĞI

Giriş.....	379
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Okuryazarlığı	380
Ölçme ve Değerlendirme	382
Ölçme	382
Ölçmenin Aşamaları.....	382
Ölçme Türleri	383
Değerlendirme.....	384
Değerlendirme Türleri.....	384
Ölçme Araçlarının Nitelikleri.....	385
Güvenirlilik	385
Geçerlik	386
Kullanışlılık.....	387
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları	387
Geleneksel Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	388
Yazılı Sınavlar	388
Sözlü Sınavlar	390

Kısa Cevaplı Testler	392
Çoktan Seçmeli Testler	394
Doğru-Yanlış Testleri.....	401
Eşleştirmeli Testler	403
Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	404
Öğrenci Ürün Dosyası (Portfolyo)	406
Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubrik)	407
Öz Değerlendirme	408
Akran Değerlendirmesi.....	409
Grup Değerlendirmesi	409
Tanılayıcı Dallanmış Ağaç (TDA)	409
Kavram Haritaları	410
Kelime İlişkilendirme Testi	411
Yapılandırılmış Grid	411
Poster	413
Görüşme (Mülakat)	413
Proje	413
Drama	414
Sonuç.....	414
Kaynakça.....	415
Yazarlar Hakkında.....	417

1. BÖLÜM

EĞİTİMDE TARİH OKURYAZARLIĞI

Prof. Dr. Mithat AYDIN - Pamukkale Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-2066-845X

Dr. Danyal TEKDAL - İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7071-0548

1. Giriş

Devletler ve onları meydana getiren milletler bugünü anlamlandırma ve geleceği inşa etme sürecinde geçmişteki kayıtlara ihtiyaç duyarlar. Geçmiş birçok boyutuyla incelemek ve -geleceğe dair bazı kararları etkileyeceğinden- neden-sonuç ilişkisi üzerinden bazı sonuçlara ulaşmak çabası, genel itibariyle tarih biliminin kapsamında kabul edilmiştir. Tarih alanında nitelikli bir birikimin ise iyi bir tarih okuryazarlık becerisiyle mümkün olabileceği ifade edilebilir. Tarihin ne olduğu anlaşılmadan okuryazarlığını tanımlamak mümkün olmayacağına göre önce tarihin tanımına akabinde tarih öğretiminin işlevini kavramaya gayret etmek gerekmektedir. Buradan hareketle tarihin tanımına dair farklı görüşlere ulaşılabilir. Togan (1969), “*hâdiselerin seyrinden hatta madde ve eşyanın mazi ve halinden bahseden her yazı ve her hikâye tarihtir*” diyerek tarih disiplini olabildiğince geniş tanımlamıştır (Togan, 1969: 2). Carr (1991: 14), “*Tarih, doğrulanmış bir olgular kümesidir. Tıpkı bir balıkçının tablasındaki balıklar gibi, belgeler, yazıtlar vb. içinde olgular hazır dururlar. Tarihçi onları alır, evine götürür, pişirir, canı nasıl istiyorsa o şekilde sofraya koyar*” diyerek tarihe konu olmuş kaynakların tarihçinin elinde son şeklini aldığını ifade etmiştir. Watts (1972’den akt. Dilek, 2002: 5), “*Tarih, kütüphane raflarından birinde bulundurduğumuz bir kitap değil, sadece tarihsel malzeme ile insan etkileşimi yoluyla ortaya çıkan bir süreçtir*” diyerek tarihin geçmişin aynası değil geçmişi inceleyen bir disiplin olduğunu dile getirmiştir. Togan (1969’dan akt. Özçelik, 2001: 17), “*Hadiselerin seyrinden, hatta madde ve eşyanın geçmiş ve bugünkü durumundan bahseden her yazı her hikâye tarihtir. Tarih, insanlığın toplumsal ve siyasi bünyeler teşkil ederek ilerleme ve tekâmül etmesinde kişiler ve toplumlar tarafından işlenen fiil ve ortaya çıkmış olayları inceler, bu olayların maddi ve manevi nedenleri ile olayların sonuçları arasındaki ilişkileri araştırıp tayin eder*” tespitiyle tarihin biraz daha detaylı tanımını ve ilgi alanını ortaya koymuştur. Braudel (Akt. Kütükoğlu, 1998: 2) ise “*Her günlük olay değişik menşeli ve ritimli hareketleri bir*

araya getirir. Bugünün zamanı dünden, daha evvelden ve çok eskilerden kaynaklanır. Tarihi zaman geri çevrilemez ve dünyanın dönüşü ile aynı ritim içinde akar” diyerek tarihin, eski ile yeni arasındaki zaman akışının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Tarihin tanımı ve ilgi alanına dair paylaşılan görüşlerden hareketle ve en yaygın tanımıyla tarih, insan topluluklarının faaliyetlerini, geçirdikleri değişimleri ve birbiriyle olan münasebetlerini sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde yer ve zaman göstererek, kaynaklara dayanmak koşuluyla araştıran ve günümüze aktaran bir bilimdir (Özçelik, 2001:18; Kütükoğlu, 1998: 2; Koçoğlu, 2020: 5).

Tarihin tanımı yapıldıktan sonra tarih biliminin neden öğrenilmesi gerektiğine dair bazı görüşlere yer verilecektir. Coollingwood (2010, 46), tarihi insanın kendini bilme çabası olarak ifade etmiştir. Ona göre kendini bilen insan ne yapabileceğini de bilir. Dolayısıyla insan ne yapabildiğini bilmeden neler yapabileceğini de bilemez. O yüzden insanın ne yapabileceğine dair tek ipucu ne yaptığıdır. Bu minvalde tarihin değeri bize insanın neler yaptığını yani insanın ne olduğunu öğretmesidir. Luthy (1968'den akt. Özbaran,1992, 16), *“Tarihte, bizi kendi tarihimizin sorumluluklarından sıyracak yasa ve düzenli mekanizma yoktur. Tarih ne halkın bilincinin ışığında (veya karanlığında) davrandıkları için, ne de körü körüne oluşacaktır; tarihi özgürlüğümüzün ve sınırlarımızın bilincinde, sorumluluklarımızda yön verdiğimiz biçimde gelecektir”* diyerek tarihin işlevine vurgu yapmıştır. Özbaran (1993, 23), tarih ve öğretimine dair kaleme aldığı eserinde ifade ettiği bir alıntıyla konuyu şöyle özetlemiştir: *“Toplum olarak tarih bilincine sahip olabilmek ve tarihten güne ve geleceğe dönük dersler çıkarabilmek için, tarihi iyi bilmek ve geçmişe önyargısız yaklaşımdan başka çare yoktur.”* Thomson (1983, 4-5), tarihi, *“belli bir entelektüel deney, yüksek eğitim değeri olan tam bir zihni terbiye biçimi ve insan davranışına tam nüfuz ile kişinin yaşamını değiştirebilen bir hayal ve anlayış dinamikmi”* olarak ifade edildikten sonra tarihin işlevini hayattan somut örneklerle şöyle dile getirmiştir: *“Bir kimsenin ana-babasını ve atalarını bilme isteği çok doğal bir arzudur. Modern biyoloji ve psikoloji, yetişkinlerin yapılarını ve davranışlarını iyice anlayabilmek için o kişilerin bebeklik ve çocuklukta geçirdikleri olayların bilinmesinin önemini göstermişlerdir. Hiç şüphe yok ki geçmişin bilinmesi toplumlar için önemlidir; toplumların gelenekleri, kalıtımla ulaşan davranışları, yasa ve kurumları, ancak daha önceki tarihleriyle açıklanabilir. Bütün insan toplulukları kendi kökleri ve geçmişleri açısından kimliklerini aramada pek istekli görünürken aynı heyecanı devletler, kültürler ve medeniyetler de yaşamaktadır.”* Thomson'un ifade ettiklerinden anlaşıldığı kadarıyla insanın doğasında var olan geçmişini öğrenme isteği, insan ürünü olan devletler, medeniyetler ve kültürler için de geçerlidir. Black ve Macraile (2016, 11) ise tarihin geçmişin anımsanması veya geçmiş hakkında yazmanın ötesinde bir işleve sahip olduğu tespitini yaptıktan sonra tarihin önemine dair şöyle bir bilgiyi paylaşmıştır: *“Tarih güncel olayların örneklerini sunarak, geçmiş yanlışların tekrarına karşı bizleri önceden uyararak geleceğe dikkatlice bakmamıza olanak sağlar. Tarih, süreklilik algısıyla, geçmişe, şimdiye ve geleceğe dair çok açık bir biçim ve amaç sunmaktadır. Bu bağlamda tarihe ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Tarih, toplumsal bir değere sahiptir ve önemli olduğu kadar faydalıdır da; ancak son zamanlarda tarihin kesin söylemlerinin pek çoğuna meydan okunmaktadır.”*

Tarih olmasaydı diye bir fikir ortaya atan Moutesquieu, bu durumda yaşanan asrın ve devletin sınırları içerisinde hapsedilmiş, kendi bilgi ve düşünceleri içerisinde sınırlandırılmış ve dünyanın geri kalan kısmına yabancı bir toplum yapısının ortaya çıkacağını ifade etmiştir (Halkın, 2000). Nichol (1991:3-4) ise tarihin gerekliliği ve amaçlarını maddeler halinde şöyle kaydetmiştir:

- Tarih bilimi kültürel mirasımızın en önemli parçasıdır.
- Tarih, karşılaştırma, çözümlenme, sentez ve öteleme gibi eğitimsel becerileri geniş oranda geliştirir.
- Tarih, geniş bir literatürü içerir.
- Tarih, toplumu kaynaştırır.
- Tarih, dünya vatandaşlığı için eğitimde hayati bir unsurdur.
- Tarih, okul ahlâkına katkıda bulunur.
- Tarih, yerel konumumuzun gelişimini anlamana yardım eder.
- Tarih, tarih bölümlerinin işsiz öğrenci ve mezunlarına iş temin eder.
- Tarih, geçerli bir disiplindir.
- Tarih, dilin kullanım ve edinimine yardım eder.
- Tarih, empatiyi besler ki bu, diğer insanların nasıl düşündüklerini ve hissettiklerini ve toplum içindeki konumlarını ve rollerini anlayabilme yeteneğidir.
- Tarih, öğrencileri iyi birer vatandaş ve milletin sadık taraftarları yapar.
- Tarih, değerli bir boş zaman etkinliğidir.
- Tarihçi, her öğrencinin bilmesi gereken önemli fikir ve kavramların tam bilincidir.

Tarihin neden olması gerektiği ve amaçlarına dair yukarıda ortaya konan düşüncelere ek olarak tarih, kişilerin ve toplumların nereden geldiklerine dair bir içerik sunar fakat nereye gidileceğine karışmaz. Sonuç olarak tarihin en önemli işlevi önceki nesilleri sonraki nesillerle buluşturmasıdır (Erdoğan, 2019: 19-20). Tarih bilincinin günümüzdeki işlevine dair İlhan Tekeli ise şöyle demiştir: “*Tarih bilinci bugünü algılamak, geçmişin yorumunu yapmak ve geleceğin beklentileri arasında oluşturulan beklentilerin bütününe kapsar. Günümüz küreselleşen dünyasına baktığımız zaman ulus devletleri dünyasından farklı bir birey-toplum ilişkisi görmeye başlıyoruz. Artık tek kimlikli bireylerden oluşan toplumun yerine, birçok kimliğin bir arada bulunmasına olanak veren, yani insanların kendilerini birden fazla toplumun üyesi olarak görmeye başladığı bir dünya olmaktadır. Bu dünyada yaşayan birey, hem içinde yaşadığı yerelliğin bir parçası, hem ulus devletinin vatandaşı olarak görecektir ve bu kimlikler ona özgül sorumluluklar yükleyecektir. Öyleyse bireyde tarih bilincinin bu yönde gelişeceği yadsınamaz bir gerçektir artık.*” (Akt. Köymen, 2003: 116). Tarih bilinci, dil bilinci gibidir. Dili bilinçli kullanmak ne dediğinin bilincinde olmaksızın, tarih bilinci de neler yaşadığının farkında olmaktır (Çakmak ve Bulut, 2013, 148).